

‘त्वया हृषीकेश हृदि स्थितेन’

महाभारतात आपल्या वागण्याचे स्पष्टीकरण देताना दुर्योधनाने म्हटले आहे, ‘मला धर्म समजतो. पण माझ्या प्रवृत्तीला तो मानवत नाही. मला अधर्मही समजतो. पण त्यापासून निवृत्त व्हावे असे मला वाटतच नाही. कोणीतरी एक देव माझ्या हृदयात बसलेला आहे. तो मला जसं सांगतो तसंच मी करतो.’

नित्यपाठामध्ये हाच श्लोक आम्हाला शिकवला गेला. फक्त त्यात एकच फरक होता. ‘केनापि देवेन हृदि स्थितेन’ याच्याएवजी ‘त्वया हृषीकेश हृदि स्थितेन’ असा पाठभेद होता. मी गुरुजींना विचारले, ‘दुर्योधनाने म्हटलेला श्लोक आपण नित्यपाठामधली प्रार्थना म्हणून कशाला म्हणायचा ?’

गुरुजी हसले. ते म्हणाले, ‘दुर्योधनाने आपल्या अपराधांची जबाबदारी टाळण्यासाठी केलेली ही मखलाशी होती. दुष्ट माणसांनी उद्धृत केला म्हणून त्या श्लोकाची किंमत कमी होत नाही. श्लोकातला पाठभेद हा फार महत्वाचा आहे. आपण भगवान श्रीकृष्णाला शब्द देत आहोत की जसं तू सांगशील तसंच मी करेन. यात जबाबदारी टाळण्याचा प्रश्न नाही, तर जास्त जबाबदारी आपण घेतो आहोत. माझ्या प्रवृत्ती मला काहीही सांगत असल्या तरी तुझ्या सांगण्याप्रमाणे मी चांगलाच वागेन, अशी ही प्रतिज्ञा आहे.’

देव फक्त संधी आपल्यासमोर ठेवतो. कोणकोणती संधी केव्हा आणि कशी येणार ते आपल्या हातात नाही. पण तिला आपण तोंड कसे द्यायचे, तिचा उपयोग-दुरुपयोग कसा करायचा, निर्णय काय घ्यायचा ते संपूर्णपणे आपल्यावर सोपवलेले आहे. येणाऱ्या संधीला तुम्ही कसे तोंड देता त्यावर तुमच्या पुढच्या कोणत्या संधी येणार ते ठरते. हा कर्मसिद्धांत आहे. आपल्याला घेतलेल्या निर्णयांची, केलेल्या गोष्टींची जबाबदारी घ्यायलाच हवी. मुळात तो आपल्या हृदयातच राहत आहे, आपल्या हातून घडणाऱ्या सर्व गोष्टींना तो साक्षी आहे, सगळं तो पाहत आहे ही जाणीवच अत्यंत महत्वाची आहे. जो शिक्षा देऊ शकेल तो पाहत असताना गुन्हा करण्याची भीती वाटणं साहजिकच आहे, ही जाण राहिली तर आपल्या हातून वाईट घडण्याची शक्यता आपोआपच कमी होते.

पण भगवद्गीतेत त्याने आणखी एक पेच टाकला आहे. जे जे म्हणून करतोस ते मला अर्पण कर. ही आता पुढची पायरी आहे. त्याला अर्पण करण्यासाठी जे करायचं ते वाईट असलं तर कसं चालेल ? सहजच काहीही

करण्यापूर्वी विवेक जागा होईल. हे चालेल त्याला ? आवडेल हे अर्पण केलेलं ? मग जीवनाच्या बगिच्यात सुंदर सुगंधी फुलंच फुलतील, त्याचा सुगंध सर्वानाच प्रसन्न करील. तोही त्यालाच जाऊन पोहोचणार आहे. कारण त्यांच्याही हृदयात तोच राहतो आहे.

-भीष्मराज चाम
(मना सज्जनां या पुस्तकातून)